

Kod Kopyalama Modeli Temelinde Gagavuzcada Belirtme-Yönelme Alternasyonu

Duygu Özge GÜRKAN*

Özet

Bu çalışmanın konusu, Gagavuzcada belirtme ve yönelme işaretleme açısından farklılaşan istem yapılarıdır. Bu çalışmada istem değişimi, Gagavuzca söz dizimsel bir yapıdaki bir eylemin aynı söz dizimsel-anlamsal koşullar altında belirtme ile yönelme olmak üzere iki farklı durum istemesi açısından ele alınacaktır. Belirtme ve yönelme durumu arasındaki istem değişimi Gagavuzca söz diziminde çok sık rastlanan bir olaydır. Bu olay, alan yazını araştırmalarında genellikle durum ekleri arasındaki görev değişikliği olarak açıklanır. Bu çalışmada, diğer araştırmalardan farklı olarak söz konusu istem değişimi dil ilişkileri açısından ele alınmaktadır. Kuramsal temel ise Johanson'un *kod kopyalama* modeline dayanmaktadır. *Kod kopyalama* modeline göre belirtme durumu yerine yönelme, yönelme yerine belirtme durumunun işaretlenmesinde Slav dillerinin etkisi olduğu belirlenmiştir. Çünkü Gagavuzların Slav halklarıyla yüzyıllar boyunca aynı coğrafyayı paylaşmaları tarihsel, sosyal, kültürel ve politik ilişkilerin yanı sıra onlarla dil etkileşiminde bulunmalarına neden olmuştur. Bunun sonucunda Gagavuzca, söz varlığı, ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi alanlarında baskın durumdaki Slav dillerinden çok sayıda kopya özellik geliştirmiştir. Gagavuzcada belirtme ve yönelme işaretleme açısından tespit edilen istem farklılaşması biçim-söz dizimsel kopyalamanın tipik bir örneğini temsil eder. Bu çalışmanın amacı Gagavuzcada belirtme ve yönelme işaretleme açısından farklılaşan istem yapılarına dikkat çekmek ve bu farklılıkları dil ilişkileri açısından ele almaktır. Burada, Gagavuzcada belirtme yerine yönelme, yönelme yerine belirtme durumu

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, [R](https://ror.org/04kwvgz42) <https://ror.org/04kwvgz42>
ozgedemir@hacettepe.edu.tr, [ID](https://orcid.org/0000-0002-6013-1083) <https://orcid.org/0000-0002-6013-1083>

işaretleme şeklinde görülen bu dil bilgisel örüntünün *kod kopyalama* modeline göre *seçilmiş kopyalar* olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: durum işaretleme, istem, kod kopyalama, dil ilişkileri, Gagavuzca

Accusative-Dative Alternation in Gagauz Based on the Code-Copying Model

Abstract

The subject of this study is the differing valency structures in Gagauz in terms of accusative and dative case marking. In this study, valency alternation is analyzed from the perspective of a syntactic structure in Gagauz where a verb, under the same syntactic-semantic conditions, can require either an accusative or a dative case. This kind of alternation between accusative and dative case is frequent in Gagauz syntax. In the relevant literature, this phenomenon is generally described as a functional shift between case markers. Yet unlike previous studies, this research approaches valency alternation in the context of language contact. The theoretical framework is based on Johanson's model of code copying. Based on the code copying model, the alternation between accusative and dative case marking is seen as the result of Slavic language influence. This is because Gagauz people have shared the same geographic area with Slavic communities for centuries, which—alongside historical, social, cultural, political relations—has led to linguistic interaction. Thus, Gagauz has developed many borrowed features from dominant Slavic languages in various levels of linguistic structure, including the lexicon, phonology, morphology, and syntax. The valency alternation observed in Gagauz between accusative and dative case marking represents a typical example of morpho-syntactic borrowing. The aim of this study is to highlight the differing valency structures in Gagauz regarding accusative and dative case marking and to analyze these differences from a language contact perspective. It is concluded that this linguistic pattern seen in Gagauz as the dative marking instead of the accusative, and the accusative marking instead of the dative are selected copies according to the copying model.

Keywords: case marking, valency, code copying, language contacts, Gagauz

Bazı eylemlerin aynı anda hem belirtme hem yönelme durumuyla kullanılması Gagavuzca dışında Türkçe, Kazakça, Türkmençe gibi modern Türk dillerinde, tarihî Türk dillerinde ve ağızlarda da tanıklanmıştır (Uğurlu, 2001; Doğan, 2011; Aydın Özkan, 2018; Erdem, 2006; Karaca, 2011; Erdem, 2004, 2015). Yani istem konusu tarihî ve çağdaş Türk dillerinde önemli ölçüde

çeşitlilik gösterir. Bu çerçevede, Gagavuzca gibi hem Oğuz grubuna ait hem de yoğun temas etkisi altında şekillenen bir dilde, istem yapılarının genel Türk dilleriyle kurduğu benzerlikler ve farklılıklar fazlasıyla dikkat çeker. Bunlar spesifik olarak Özkan (1995, 2019), Stachowski (2016) ve Karabulut ve Arı Özdemir’de (2017) dile getirilmiştir.

Belirtme ve yönelme durumu arasındaki istem değişimi Gagavuzca söz diziminde çok sık rastlanan bir olaydır. Gagavuzcada durum ekleri arasındaki görev değişikliğinin her çeşidi mevcut olduğunu belirten Özkan (2019, s. 125), bunu durum ekleri arasındaki görev değişikliği olarak açıklar. Görev değişikliğini Gagavuzcanın tarihi süreçteki arkaik özellikleri korumuş olmasına dayandırır. Gagavuzcada belirtme ve yönelme durumu arasındaki istem değişimi kaynak dilin etkisini taşımakla beraber özellikle Ege ve Doğu Karadeniz ağızlarında da bulunması yönüyle dil içi eğilimlerin bir etkisi olarak da görülebilmektedir. Yani bu değişim hem dil içinde doğal bir varyasyon hem de kaynak dille etkileşim sonucu ortaya çıkan bir kopyalama örneği olarak değerlendirilebilir. Nitekim Johanson bunu, bu çalışmaya temel alınan kod kopyalama modeliyle açıklar. Buna göre kod kopyalamanın iki yönü vardır. Birincisi sosyal açıdan baskın dilin zayıf dili etkilemesi, ikincisi zayıf dilin baskın dili etkilemesidir (2007, s. 24). Bunu Gagavuzca açısından düşünürsek, baskın diller, Gagavuzların tarihi süreçte bir arada yaşadığı Bulgarlar ve Ruslar gibi Slav halklarının kullandığı dillerdir. Gagavuzların söz konusu Slav halklarıyla yüzyıllar boyunca aynı coğrafyayı paylaşmaları tarihsel, sosyal, kültürel ve politik ilişkilerin yanı sıra onlarla dil etkileşiminde bulunmalarını da sağlamıştır. Gagavuzca üzerinde Slav dillerinin etkisi olduğu çok açıktır. Bu etki; söz varlığı, ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi alanlarında kendini göstermektedir. Hatta Menz, Slav etkisinin söz dizimi düzeyinde daha belirgin olduğunu ve Gagavuzcanın söz dizimsel düzeyde bir dizi kopya özellik geliştirdiğini ifade etmektedir (2001, s. 235). Nitekim Gagavuzcada belirtme ve yönelme işaretleme açısından tespit edilen istem farklılaşmasının biçim-söz dizimsel kopyalamanın tipik bir örneği olduğu sonucuna varılmıştır: *Kim yü-ret-ti sen-i doku-maa* ‘Sana dokumayı kim öğretti’ (Moşkov, 2020, s.148). Johanson, bunları seçilmiş kopyalar olarak nitelendirir. Buna göre istem, yönetici ve durum ekleri arasındaki seçime bağlı olarak baskın dilin etkisinde kalabilir. Böylece *bin-* gibi yönelme durumu isteyen bir eylem Türk dillerinin bazılarında Rusçanın etkisiyle geçişli olarak da kullanılabilir (2018, s. 35).

Gagavuzcanın, bir Oğuz değişkesi olmasına rağmen Slav dillerinin daha prestijli ve baskın olduğu bölgelerde kullanılmasından dolayı Türkçeden farklı söz dizimsel özellikler geliştirdiği Doerfer (1959), Menz (1999, 2003, 2006 vb.) ve başka araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Buna paralel olarak, bu çalışmada da dil etkileşimi nedeniyle Gagavuzcada bazı eylemlerin

isteminde Türkçeden sapmalar olduğu görülmektedir. Özellikle belirtme ve yönelme durumu arasındaki istem değişimi bu kapsamda ortaya çıkan söz dizimsel özelliklerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Kuramsal Arka Plan, Yöntem ve Veri

En basit tanımıyla dil ilişkileri (language contact), aynı yerde ve aynı zamanda birden fazla dilin kullanılmasıdır. Dil ilişkileri, akıcı bir şekilde iki dilli ya da çok dilli olmayı gerektirmez, ancak farklı dilleri konuşan kişiler arasında bir miktar iletişim olması gerekir. Dil ilişkilerinin en yaygın sonucu, dillerin birinde ya da tamamında değişim meydana gelmesidir. Genellikle, en az bir dil diğer dillerden en az birine bir ölçüde etki eder ve bu etkinin en yaygın türü, sözcük ödünçlemesidir (Thomason, 2001, s. 1-10). Johanson ödünçleme terimini tercih etmez çünkü ona göre hiçbir şey verici dilden doğrudan alınmaz ve alınan şey de verici dildeki biçimiyle aynı olamaz. Burada yalnızca bir dile ait kod öğeler bir başka dilin kodu içerisine kopya edilir. Kopyalama genel, seçilmiş ve karışık kopya olmak üzere üç biçimde gerçekleşmektedir (2018, s. 10):

Genel kopyada baskın ve prestijli dile ait bir öge, tüm yapısal özellikleriyle birlikte zayıf dildeki çerçeveye kalıp olarak kopyalanmaktadır. Bu yapılar, bağımsız birimler veya bağımlı biçim birimler olabilmektedir. Örneğin Gagavuzcada iki farklı *prost* sözcüğü bulunmaktadır ve bunlardan biri Rusçadaki *prostoy* sözcüğünden geçmiş olup Gagavuzcada ‘kötü, fena, adi’ anlamında kullanılmaktadır. Diğeri ise Rusçadaki *prostit*’ eyleminden geçen *prost et-* ‘affetmek’ ve *prost ol-* ‘bağışlamak’ gibi biçimlerdir. Bunlar genel kopya örnekleri arasında değerlendirilebilir. Bu yapısal ve anlamsal çeşitlenmeyi şu cümle açıkça göstermektedir: *Miti, prost olup anasının, gider uzun yollara* ‘Miti, annesinin hayır duasını alıp uzun yollara gider (Kopuşçu, 2016, s.15).’ Bu örnek, *prost* biçiminin, bir yandan Rusçadan kalıp olarak kopyalandığını bir yandan zaman içerisinde anlamsal ve işlevsel açıdan hedef dilde yeniden yapılandığını göstermektedir.

Seçilmiş kopyada sosyal açıdan baskın dilin bütün özellikleri kopyalanmaz, yalnızca belirli özellikleri zayıf dile kopyalanır. Gagavuzca açısından baktığımızda Gagavuzcanın Türkçenin genel tipolojisinden ayrılan pek çok söz dizimsel özelliği seçilmiş kopyalar içerisinde yer alır. Örneğin, Türkçe temel sözcük dizilişinde özne, nesne, yüklem modelini benimserken Gagavuzca özne, yüklem, nesne modelini benimser: *Biz*_{özne} *isteriz*_{yüklem} [*uşaklarımız ana dilimizi üürensinnär*]_{nesne} ‘Biz çocuklarımızın ana dilimizi öğrenmesini istiyoruz’. Bu cümle bağımlı cümle yapılarının Gagavuzcada genellikle bitimli şekilde oluşturulduğunu göstermek için de uygun bir örnektir. Bunun dışında varlıksallık cümleleri olarak bilinen *var* ve *yok* sözcüklerinin yüklem

pozisyonunda farklı işlevlerle karşımıza çıkması da Gagavuzcanın Oğuz grubunun diğer varyantlarından farklılaşan söz dizimi özelliklerinden bir başkasıdır: *Vardır mı siz girdiiniz bu vakit başçaya?* ‘Bu vakitte bahçeye hiç girdiniz mi? Bu söz dizimsel farklılıkların nedeni, Gagavuzların, Bulgarlar ve Ruslar gibi Slav halklarıyla tarihsel süreçte bir arada yaşamaları ve dilsel bir temasta bulunmuş olmalarıdır. Bu dilsel temasın etkisiyle Gagavuzca, söz dizimsel düzeyde Hint-Avrupa tipi dil özellikleri geliştirmiştir.

Karışık kopyalar ise genel ve seçilmiş kopyaların yanı sıra en az bir genel kopya içeren birleşme kopyalarıdır. Cümle söz diziminde, kopyalanmış bir birleşme örüntüsü sıklıkla genel şekilde kopyalanmış bir dil bilgisel işlev işaretleyicisine bağlanır. Kopyalanmış sentetik bir iyelik yapısı, kopyalanmış bir iyelik eki içerebilir; kopyalanmış bir ilgi cümlesi yapısı ise kopyalanmış bir ilgi zamiri barındırabilir.¹ Ayrıca, Türkçedeki *Anladım ki gelmez* örneğinde olduğu gibi belirli bir tümleş cümlesi türünü taklit eden bir birleşme örüntüsü, kopyalanmış bir bağlaç da (*ki*) kullanabilir (Johanson, 2013, s. 18-19).

Baskın dilin sözcüksel düzeyde ve cümle düzeyindeki çeşitli özellikleri zayıf dile kopyalanabilir. Yani sosyal açıdan zayıf olan dilde ait olduğu dil grubundan sözcük, öbek ve cümle hiyerarşisi, sözcük sıralaması (word order) modeli ve istem yapısı gibi dil bilgisel örüntülerde sapmalar görülebilir. Bu sapmalar, başka bir deyişle, kopyalamanın bütün türleri Gagavuzcada da her tür düzeyde gözlemlenmektedir. Rusça, Bulgarca, Rumence gibi ilişki dillerinin Gagavuzcanın istem çerçevesi üzerinde etkin rol oynadığı açıktır. Bu çalışma, belirtme ve yönelme durumu arasındaki istem değişimiyle sınırlandırılmıştır. Gagavuzcada belirtme yerine yönelme, yönelme yerine belirtme durumu işaretleme şeklinde gerçekleşen örüntü söz dizimsel kopyalama içerisinde seçilmiş kopyalar olarak değerlendirilmiştir.

¹ Johanson (2013), bununla ilgili doğrudan bir örnek vermemektedir. Ancak Gagavuzcada *angı* ile kurulan ilgi cümlesi (relative clause) yapılarını buna örnek gösterebiliriz: *adam, angısı geler* ‘gelen adam’ (Menz, 2006, s. 143). Burada ilgi cümlesi yapısı *angı* biçiminde ilgi adlı barındırmaktadır ve ilgi adlı da biçim bilgisel açıdan iyelik 3.tekil kişiyle işaretlenmektedir. Türkçede ilgi cümleleri bir ortaç aracılığıyla temel cümleye bağlanan bitimsiz yapılarıdır. Gagavuzcada ise genellikle *angı* gibi bir adıl aracılığıyla bitimli şekilde temel cümleye bağlanırlar. Ayrıca en önemli ayrımlardan biri Türkçe ilgi yapısında *gelen adam* örneğinde olduğu gibi baş (head) sonculken (final), Gagavuzcada *adam, angısı geler* örneğinde olduğu gibi baş öncüdür (initial). Yani her iki varyantta da baş, *adam*’dır fakat konumları ve kuruluşları farklıdır. Bu, Slav dillerinin etkisiyle ortaya çıkan, Türkçe için atipik ancak Gagavuzca için tipik bir söz dizimsel yapıdır. Gagavuzcada ilgi cümlesi yapılarıyla ilgili detaylı bilgi için bk. Menz, 1999, 2003, 2006; Ulutaş, 2004.

Bu çalışmanın veri tabanı Baboglu (1969), Vasilioglu (1997), Tanasoglu (2000), Kopuşçu (2016) ve Moşkov² (2020) gibi yazı ve/veya konuşma diline ait metinlerin yanı sıra *Ana Sözü* ve *Gagauz Sesi* gibi yerel gazetelere dayanmaktadır. Bu çalışma, özelde istem, genelde ise cümle yapısıyla ilgili olduğundan hem şiirsel metinler bu çalışmanın örneklem incelemesinde kullanılmamış hem de bu çalışma kapsamında bağımsız olarak bir saha araştırması yapılmamıştır.

Seçilmiş Kopya Olarak İstem Değişimi

Geçişliliğin *söz dizimsel geçişlilik* için kullanıldığı kavramsallaştırmaya ek olarak, son kırk yılda *geçişlilik* terimi büyük ölçüde semantik bir anlamda bütün bir cümlenin karmaşık bir özelliğini tanımlamak için kullanılmıştır. Bu özellik, argümanların faillliği, etkilenebilirliği ve bağımsızlığı ile cümlenin görünüşsel ve söylemsel özellikleri gibi çok sayıda faktörden oluşmaktadır. Bu görüşe göre, belirli bir cümle ya da yapı az ya da çok geçişli olabilir (Grossman ve Witzlack-Makarevich, 2019, s. 5). Geçişli yapılar karakteristik olarak birçok dilin dil bilgisinde merkezi bir rolde bulunmasına ve en dil bilgiselleşmiş kalıplardan biri olmasına rağmen dil ilişkisi kaynaklı değişimden etkilenebilmektedir. Bu bağlamda, geçişlilik ne tür sözcüklerin veya eylemlerin kopyalanabileceğini belirleyen dil bilgisel bir örüntü olduğundan kopyalama süreçlerini de etkileyebilmektedir. Tadmor'da (2009, s. 62-63) bu süreç *ödüncleme* olarak değerlendirilmiştir ve dünya genelinde dillerde adların eylemlere göre ödünclenme oranı daha yüksek olmasına rağmen çoğu dilin eylem ödünclemesi yaptığı ve hatta yüksek derecede izole dillerde eylemlerin herhangi bir morfosentaktik değişiklik olmadan doğrudan ödünc alınabildiği gösterilmiştir. İngilizce *to chat* eyleminin İbraniceye, sınırlı ama yaygın şekilde “çevrimiçi sohbet etmek” anlamıyla ödünc alındığı, *ch-t-t* şeklindeki kökle *lechatét* “sohbet etmek”, *chotátnu* “biz sohbet ettik” ve *techoteti* “sen (kadın) sohbet edeceksin” gibi formların ortaya çıktığı örneklendirilmiştir. İngilizce *chat* eyleminden İbranicenin istem kalıbına entegre edilen bu yapı Grossman ve Witzlack-Makarevich'de (2019, s. 5) doğrudan istem entegrasyonu olarak adlandırılmaktadır. Johanson'un kod kopyalama modeline göre ise bu, bir *seçilmiş kopya* örneğidir. Seçilmiş kopya, biçim, söz dizimi, anlam gibi yapısal özellikleri içeren kopyaların temel kod (basic code) birimlerine eklenmesi anlamına gelir. Kopyalama için yalnızca ‘glob’ (globes) parçaları

² Bu kitabın TDK tarafından yayımlanan Türkçe çevirisinin dış ve iç kapağında, anlatıları derleyen ve metinleri hazırlayan kişi W. Radloff olarak belirtilmiştir. Ancak Radloff bu serinin (X. cilt) yalnızca editörüdür. Eserin yazarı, Moşkov'un 1904'te de belirttiği üzere, Rus etnograf Valentin A. Moşkov'dur. Çulha ve Duranlı (2020) tarafından yayıma hazırlanan Türkçe baskıda bu konuda bir hata yapılmıştır. Bu çalışmada söz konusu esere gerekli düzeltme yapılarak gönderimde bulunulmuş ve kaynakçada da doğru biçim yansıtılmıştır.

kopyalanmak üzere seçilir. Bu özellikler, global olarak kopyalanan birimlerde bulunmamalarına rağmen, varlıklarını yabancı modellere (foreign models) borçludurlar. Model kodun birimlerine özgü özellikler temel kodun eşdeğer birimlerine kopyalanır. Bu tür temas kaynaklı etkiler ‘ödünç fonoloji’, ‘ödünç söz dizimi’, ‘ödünç semantik’ vb. üretir (Johanson, 2002, s. 264). Öbek yapılar, yan cümleler, sözcük dizilişi, eklerin düzeni ve istem gibi söz dizimini yakından ilgilendiren konular birleşme kopyaları olarak değerlendirilir ve bunlar seçilmiş kopyalar içerisinde yer alır. Gagavuzcada sık sık yönelme yerine belirtme; belirtme yerine yönelme durumu kullanılması, kısaca bazı eylemlerin istem değişimi, Johanson’un B kodu olarak nitelendirdiği baskın ve prestijli konumdaki Slav dillerinin etkisidir.

Yönelme Yerine Belirtme İşaretleme

Gagavuzcada istem değişiminde en yaygın örüntü yönelme durumu yerine belirtme durumu işaretlenmesidir. Kimi çalışmalarda bu örüntü durum ekleri arasındaki görev değişikliği olarak ele alınmıştır ve bu değişiklik, /y/ ünsüzünün darlaştırıcı etkisine dayandırılmıştır (Özkan, 2019, s. 125; Karabulut ve Arı Özdemir, 2017, s. 105-106). Yani, Türkçede *gitme oraya* şeklindeki yapı Gagavuzcada *gitme orayı* şeklindedir. Bununla ilgili aşağıdaki örneği inceleyelim:

- (1) *Gitmä orayı, zerä onnar seni öldürecekler.*
 Git-OLZ.EMR.2TK ora-BEL zira o-ÇK sen-BEL
 öldür-GEL.3ÇK

‘Oraya gitme zira (gidersen) onlar seni öldürecek.’ (Kopuşçu, 2016, s. 5)

Bununla beraber bu çalışma incelenen Gagavuzca veri tabanında eylemin belirtme durumu yüklediği yapıda /y/ ünsüzü bulunmadığında da aynı değişime rastlanmıştır:

- (2) *O yalvarmış acısınnar onu*
 O yalvar-KAN acı-GÖN.3ÇK o-BEL

‘Ona acısınlar diye o yalvarmış.’ (Gagoğuz, 2001, s. 24)

(2)’de *acı-* eylemi *o* zamirine belirtme durumu yüklemiştir. *Acı-* eyleminin Gagavuzcadaki anlamları 1. ağrımak, 2. birine acımak şeklindedir (Gaydarci, 1991 vd., s.: 3-4). Gagavuzcada “birine acımak” anlamındaki *acı-* eylemi Türkiye Türkçesinin aksine (2)’de görüldüğü gibi belirtme durumu istemektedir. Yani, Türkiye Türkçesinde *acı-* ‘merhamet etmek, birine üzölmek’ eylemi standart dilde *-e* tümleci istemektedir.

İncelenen veri tabanında tıpkı Türkçedeki gibi Gagavuzcada da *canı acı-* biçiminde eş dizimli bir örnekle karşılaşmışır. *Canı acı-* eş dizimli bir yapı olarak iki anlamda kullanılır: 1. çarpma, vurma sonucu acı duymak, 2.

üzülmek, rahatsız olmak. Aşağıdaki örnekte “üzülmek” anlamı baskındır. Gagavuzcada eylemlerin istem değişimi temelinde yönelme yerine belirtme durumu işaretlenmesini ele alan bu bölümle örnek (3) uyum sağlamamaktadır. Ancak (2)’den farklı fakat Türkçedeki kullanımla uyuşan bir istem çerçevesi çizmesi sebebiyle (3) örneğine burada yer verilmiştir:

(3) *Çocuun canı acıyêr beygirinâ*
 Çocuk-İLG can-İYE3TK acı-ŞZ.3TK
 beygir-İYE3TK-YÖN

‘Çocuğun, beygiri için canı acıyor.’ (Kopuşçu, 2016, s. 34)

(3)’te *canı acı-* eş dizimli bir eylemdir ve bu eylemin istem çerçevesinde *beygirinâ* biçiminde bir *-e tümleci*³ bulunmaktadır. Burada yönelme durumunun amaçsallık işlevi söz konusudur. Bu işlev gerek tarihî dönemlerde gerek modern Türk dillerinde ad-eylem + yönelme durumu formülünde çok sık kullanılmaktadır: *T. Ali ders çalışmaya kütüphaneye gitti.* Anlamsal açıdan bu cümle *Ali ders çalışmak için kütüphaneye gitti* cümlesiyle aynıdır. Gag. *Bän sizi geldim zordan kurtarmaa* cümlesi de anlamsal açıdan *Ben sizi zordan kurtarmak için geldim* cümlesine denktir. Yönelme işaretleyicisiyle sağlanan amaç işlevli yapılar dil ilişkileriyle de açıklanmaktadır. Örneğin mastarın kaybolması ve mastar yerine bitimli cümle tiplerinin kullanılması Balkan dillerinde çok yaygındır (Tomić, 2006, s. 3; Rentzsch, 2014, s. 59). Bunun bir sonucu olarak Balkan Türkçesi ve Gagavuzca, *Balkanizm* olarak adlandırılan çok çeşitli istek bildiren (subjunktif) yapı örnekleri sergiler (Johanson, 2021, s. 965): *Bütün yıl o beklemiş ara bulsun da gayda çalsın* ‘O bütün yıl vakit bulup tulum çalmak için beklemiş’ (Baboglu, 1969, s. 22).

(4) *Ama konuşkadan sora hepsi insannar başlêêrlar gülmää*
Mitiyi

Ama ziyafet-AYR sonra hepsi insan-ÇK başla-ŞZ.3ÇK
 gül-AE Miti-BEL

onun kulakları için.

o-İLG kulak-İYE.3ÇK için

‘Ama ziyafetten sonra tüm insanlar kulakları yüzünden Miti’ye gülmeye başlıyor.’ (Kopuşçu, 2016, s. 15)

Başla- eyleminin *-mAyA başla-* gibi yönelme durumunda bir ad-eylemle çekimlenmesi Türk dilleri için çok tipik bir biçim-söz dizimsel birleştirme yoludur. (4)’te *gülmeye başla-* biçiminde karşımıza çıkan yüklem *Mitiyi* şeklinde bir *-i tümleci* seçmiştir. *-mAyA başla-* yapısının Türkçedeki istem çerçevesi iki

³ Buradaki tümleç, geleneksel dil bilgisindeki tümleç kavramından farklıdır. Burada tümleç, Evrensel dil bilgisinde complement kavramına denk olarak zorunlu öge anlamında kullanılmaktadır.

şekildedir:

- (5) a. *Ali*_{edici} *gülmeye*_{hedef} *başladı*.
 b. *Ali*_{edici} *Ayşe*'ye_{alıcı} *gülmeye*_{hedef} *başladı*.

Başla- eylemini cümlelerin yöneticisi kabul edersek (5) a, anlamsal roller açısından *edici* (Ali) ve *hedef* (gülmeye) rollerinden oluşan iki temel üyeye (5) b ise, *edici* (Ali), *alıcı* (Ayşe'ye) ve *hedef* (gülmeye) rolünden oluşan 3 üyeye sahiptir. Her iki cümle de dil bilgiseldir. Şimdi *başla-* eyleminin Gagavuzcadaki istem değişimine (4)'teki cümleden yalnızca zorunlu üyeleri seçerek tekrar dikkat edelim:

- (6) *Hepsi* *insannar*_{edici} *başlêêrlar* *gülmää*_{hedef} *Mitiyi*_{konu}

(6)'da *insannar* *hepsi*, söz dizimsel olarak cümlelerin *öznesi* ve anlamsal olarak *edici* rolünde, *Miti* 'yi cümlelerin *nesnesi* ve *konu* rolünde, *gülmeye* ise anlamsal olarak *hedef* rolündedir. Üye sayısı (5) b'deki gibi olmasına rağmen üyelerin anlamsal rollerinden biri değişmiştir, yani *alıcı* rolü *konu* rolüyle değişmiştir.

Bununla ilgili olarak Kowalski, Gagavuzların Bulgaristan sınırları içerisindeki Karadeniz'e kıyısı olan bölgelerde (özellikle Varna çevresi) yaşayan saf Gagavuzlar ve memleket içindeki 'Bulgar' Gagavuzlar olarak iki gruptan oluştuğunu, bunları birbirinden ayıran tek farkın, ilk grubun daha çok Yunan, ikinci grubun ise Bulgar etkisi altında kalmaları olduğunu söylemiş (1931, s. 487); Gagavuzcada *buraya*, *nereye*, *oraya* zamirleri yerine *burayı*, *nereyi*, *orayı* görülmesini de Bulgarca etkisi olarak değerlendirmiştir⁴ (1931, s. 493):

- (7) *Neni* *gideyorsun* *sen?*
 Ne-BEL *git-ŞZ.2TK* *sen*
 'Sen ne yana gidiyorsun?'

(7)'de *neni* biçiminde görülen sözcük Gagavuzcada *ne + yan* birleşiminden oluşan dil bilgisel bir yapıdır ve 'ne yana, ne tarafa' anlamlarında kullanılmaktadır. Burada esas olarak anlam değişmemektedir, yani Türkçedeki anlam korunmaktadır. Burada değişen *git-* şeklindeki geçişsiz eylemin belirtme durumu yüklenmiş olmasıdır. Geçişli eylemin nesne alması geçişsiz eylemin ise nesne almaması sırasıyla (8) a ve (8) b'de örneklendirildiği üzere Türkçe ve İngilizce gibi iyi araştırılmış pek çok dil için evrensel bir ilkedir (Kornfilt, 1997, s. 88):

- (8) a. *Duru* *yoğurdunu* *yedi*.
 b. *Duru* *uyudu*.

⁴ Gagavuzların Bulgar asıllı olduğunu ifade eden pek çok araştırma vardır. Gagavuzların kökeniyle ilgili araştırmalar için bk. Guboglo, 2018; Nayır, 1936; Özkan, 2019, Pees, 1894; Güngör ve Argunşah, 1991 vb.

Bazı eylemler (*uyu-*) geçişsiz oldukları halde deyimleşme, kalıplaşma gibi özel durumlarda geçişli eylem gibi kullanılabilirken (*uyku uyumak*) bazı eylemler anlamsal düzlemlerine göre hem geçişli hem geçişsiz özellik gösterebilir:

- (9) a. *Duru Viyana'nın müzelerini geziyor.*
b. *Duru geziyor.*

Git- eylemi ise Türkçede esasen geçişsizdir. Gagavuzcada da bu eylemin tıpkı Türkçedeki gibi *panayıra git-, suya git-, eve git-* gibi yönelme durumuyla işaretlenerek yer-yön tümleçleriyle birlikte kullanıldığı görülür. Ancak bunun yanı sıra Gagavuzcada *git-* eyleminin kimi zaman belirtme durumuyla işaretlenmiş bir öge istediği, dolayısıyla da Gagavuzcada *git-* eyleminin istem yapısında Türkçeden sapmalar olduğu gözlemlenmektedir:

- (10) *Pıtıraşı bireri yollamamışlar,*
Pıtıraş-BEL bir yer-BEL yolla-OLZ.-KAN.3ÇK
bilirmişlär, ani o nereyi dä gitsä iş başarmamış.
Bil-GNZ-EKE-KAN.3ÇK. ani o nere-BEL bağ. git-ŞRT
iş başar-OLZ.GNZ.3TK

'Pıtıraş'ı bir yere yollamamışlar çünkü onun nereye giderse gitsin bir iş başaramayacağını bilirlermiş.' (Baboglu, 1969, s. 43)

(10)'da *git-* eyleminin *nereye* yerine *nereyi* adıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu örnekte *git-* eylemi dışında sıralı bir şekilde bir sonraki cümleye bağlanan *Pıtıraşı bireri yollamamışlar* cümlesinde de *yollama-* eylemi özne dışında şu üyelere sahiptir: *Pıtıraşı* ve *bireri*. Söz dizimsel olarak boş durum yüklenen özne dışında belirtme durumuyla işaretlenmiş iki üye içeren bu cümlenin üyelerinin anlamsal rolleri aynı değildir: *ADIL*_{edici} *Pıtıraşı*_{konu} *bireri*_{hedef} *yollamamışlar*.

Burada Stachowski'nin (2016) Gagavuzcada durum değişikliğini Bulgarca modellerle ele aldığı çalışmasından da bahsetmek gerekir. Stachowski, Gagavuzların Moldova'ya Bulgaristan üzerinden göç ettikleri göz önüne alındığında, uzun süreli etkileşim sonucu Bulgarcadan yapısal kopyalamaların gerçekleşebileceğini belirtmiş ve Özkan'ın da (1996) durum ekleri arasındaki görev değişikliği olarak ele aldığı *Bak sän budalayı!* yapısını incelemiştir. Normalde Türkçede ve Gagavuzcada yönelme durumu isteyen *bak-* eyleminin burada belirtme durumuyla kullanılmasının Bulgarcadaki *Виж го ти будалата!* 'Şuna bak, aptal!' yapısını birebir kopyalamakla mümkün olduğunu ileri sürmüştür. Hâtâ, Gagavuzca sözcük dizilişinin de Bulgarcayla çift belirtme yapısı dışında neredeyse aynı olduğunu söylemiştir (2016, s. 267)

Bulgarca: *Vizh* [1] – *go* [2a] – *ti* [3] – *budalata* [2b]

Gagavuzca: *bak* [1] – \emptyset [2a] – *sän* [3] – *budala+yı* [2b + 2a]

Bu bağlamda, Stachowski, metodolojik açıdan, Bulgarca kalıpların etkisi ve muhtemelen Gagavuzca çekim sisteminin gerçek bir evrimi şeklinde iki farklı olguyla karşı karşıya kalındığını, yukarıdaki örneğin ise açıkça ilk gruba dâhil olduğunu belirtmiştir. Yani burada orijinal bir yönelmenin yerini belirtme durumu almamıştır. Bunun yerine Gagavuzlar Bulgarca yapıyı birebir çevirip orijinal Bulgarca cümledeki belirtme durumunu kullanmışlardır (2016, s. 267).

Belirtme Yerine Yönelme İşaretleme

Özkan, Gagavuzcada belirtme yerine yönelme durumunun kullanılmasını, yönelme yerine belirtme durumunun kullanılması kadar yaygın olmayan bir durum eki görev değişikliği olarak açıklamaktadır (1996, s. 126). Stachowski ise Özkan'ın yönelme yerine belirtme durumunun kullanıldığı 19 örnek ve bunun tersi yönde sadece 4 örnek sunabilmesini Gagavuzcada dolaylı nesneye (*-e* tümleci) özgü durumun (*case*) statüsünü kaybetmekte olduğuna bağlamaktadır. Bu nedenle, Gagavuzcada sadece yönelme-belirtme örtüşmesinden söz edilebileceğini, bunun Anadolu'da başlayan eğilimin devamı olduğunu ve Bulgarca ve/veya Romencenin etkisiyle ortaya atılan *senkretizm* (*syncretism*) iddiasının ise bir temeli olmadığını vurgulamaktadır (2016, s. 272).

Pokrovskaya, *-ak / -ek* ile biten sözcüklerde belirtme durumu ekinin *-a / -ä* olduğunu belirtmektedir (1964, s. 116). Bu durum, biçim-sesbilimsel açıdan *-ak-a > -aa*, *-ak-ı > -aa*, *-ek-ä > -ää* ve *-ek-i > -ää* şeklinde açıklanabilir. Ayrıca, Gagavuzcadaki *-mAA* biçiminin tarihsel olarak *-mAk + A yönelme durumu* birleşmesinden türediğini, günümüz Gagavuzcasında artık bir yönelme işlevi bulunmadığını ve bu yapının bugün durum eki almadan nesne işleviyle kullanılabilirdiğini ifade etmektedir (1964, s. 162). Buna paralel şekilde, Pokrovskaya başka bir çalışmasında da *çekeder işlemää*, *biler yaşamaa*, *vazgeçti cuvap etmää*, *korker çıkmaa* gibi örneklerden yola çıkarak Gagavuzcada asıl master işlevinin bugün *-maa*, *-mää* (< *-mağa*, *-meğä*) biçimiyle karşılandığını, bu söz dizimi modelinin Rusçanın etkisi altında gelişme göstermiş olabileceğini belirtmektedir (1975, s. 231).

Yukarıdaki bulgular, biçim bilimsel ve işlevsel açıdan master yapısının Gagavuzca ve Türkçe arasında bazen farklılaştığını göstermektedir. (11)'de tarihsel ve biçim bilimsel açıdan bakıldığında *üün-* 'övünmek' eyleminin üzerine *-mAk + yönelme durumu* getirilmiştir. Ancak (11)'de bir yönelme işlevi yoktur⁵:

⁵ Türkçede ilgi durumuyla işaretlenen ad öbeği yerine Gagavuzcada sıklıkla çift yönelmeli yapı da kullanılabilir. Çift yönelmeli yapılar doğrudan bu çalışmanın konusu değildir. Ancak konuyla detaylı bilgi için bk. Kuribayashi, 2000.

(11) *Bir çocuk sever* *üünmää.*

Bir çocuk sev-GNZ.3TK *övün-AE*

‘Bir çocuk övünmeyi sever.’ (Vasilioglu, 1997, s. 121)

(11)’de *bir çocuk*, söz dizimsel olarak cümlelerin öznesi ve anlamsal olarak *deneyimleyen* rolünde, *üünmää* ise cümlelerin nesnesi ve anlamsal olarak *konu* rolündedir: *Bir çocuk_{deneyimleyen} sever üünmää_{konu}*. Buradaki *-mää* eki, tarihsel olarak yönelme ekiyle birlikte kullanılan bir ad-eylem (mastar) ekidir ve işlevsel açıdan temel cümlelerin nesnesidir. Burada Gagavuzca ile Türkçe arasında anlamsal rollerin örtüştüğü fakat *konu* rolündeki üyenin iki varyant arasında işaretlenme açısından farklılaştığı görülmektedir. Yani, geçişli bir eylem olan *sev-* Türkçede boş durum veya belirtme durumu yüklenirken Gagavuzcada esasen yönelme durumu yüklenmiş bir mastar yapısıyla kullanılmıştır.

Dil ilişkileri açısından (11)’e baktığımızda mastar yapısının temel cümleden sonra konumlandığını görürüz. Türkçede bu tip cümlelerde mastar yapısı temel cümleden önce konumlanır: *Bir çocuk övünmeyi sever*. Hem alta sıralama (subordination) hem bağımlı cümlelerin temel cümleye göre konumlanması açısından Gagavuzca, Türkçeden ayrılmaktadır ve Hint-Avrupa dillerine ait özellikler sergilemektedir. (11), temel cümle eylemi *iste-* olan cümlelerle de örtüşmektedir. Örneğin, Gagavuzcada *Vani isteer kafadarını ikramnamaa* ‘Vani dostunu ağırlamak istiyor’ (Baboglu ve Baboglu, 1999, s. 97) cümlesinde *-maa* ile kurulan mastar cümlesi *isteer* biçimindeki temel cümle yükleminden sonra gelmektedir ve Hint-Avrupa dillerindeki ÖYN modeliyle uyum sağlamaktadır. Bu bağlamda Gagavuzcanın Hint-Avrupa dilleri içerisinde yer alan ve bir Slav dili olan Rusçayla dil etkileşimini göstermek için bu cümlelerin Rusçadaki kullanımını örneklendirelim:

(12) *Vani hochet ugostit’ druga*

Vani iste-ŞZ.3TK ÖNEK-ağırla-INF⁶ arkadaş-BEL.TK

‘Vani arkadaşını ağırlamak istiyor.’

Yukarıda Gagavuzca *Vani isteer kafadarını ikramnamaa* cümlesindeki sözcük dizilişinin Rusçadaki dizilişin bire bir aynısı olduğu ve aynı zamanda “arkadaş” anlamındaki sözcüğün Rusçada belirtme durumu yüklediği görülmektedir. Dolayısıyla bu örnekten yola çıkarsak Gagavuzcanın, Rusça sözcük dizilişini ve *-maa* biçiminin işlevsel açıdan belirtme durumu yüklenmiş bir nesne işlevi taşıması yönüyle de istem örüntüsünü kopyaladığını söyleyebiliriz.

⁶ Türkçede mastar terimi genellikle *-mAk*, *-mA* ve *-(y)Xş* ekleriyle oluşturulan ad-eylemler için kullanılmaktadır. Bu tip yapılar, Rusça ve Türkçe arasında biçimsel ve işlevsel farklılıklar göstermektedir. İki dil arasındaki bu ayrıma dikkat çekmek için bu örnekte Rusça biçim *infinitif* olarak korunmuştur. Gagavuzca örneklerin ek notasyonunda ise ad-eylem için AE kısaltması kullanılmıştır.

(13) *Onnar ortografiya elementlerini dä hazırlamaa denedilär.*

O-ÇK ortografya unsur-ÇK-İYE3TK-BEL
bağ. hazırla-AE dene-GGZ.-3ÇK

‘Onlar yazım unsurlarını da hazırlamayı denediler’ (Gagoğuz, 2001, s. 9)

(13)’te *dene-* eyleminin istem çerçevesinde *onnar* ‘onlar’ biçimindeki öz-neyle beraber zorunlu olarak *ortografiya elementlerini de hazırlamaa* biçiminde bir ad öbeği bulunduğunu fakat bu ad öbeğinin de tarihsel olarak yönelme durumu barındıran bir mastar olduğunu görmekteyiz. *Dene-* eyleminin söz dizimsel olarak seçtiği üyelerin anlamsal rolleri ise şu şekildedir: *Onnar*^{edici} [*ortografiya elementlerini dä hazırlamaa*]_{konu} *denedilär.*

Türkçede standart dilde geçişli bir eylemin *-e* tümleci yüklenmesine rastlanmazken Türkçenin çeşitli ağızlarında özellikle Güney Batı Anadolu ağızlarında belirtme yerine yönelme durumu görülmesinin yaygın bir özellik olduğu kimi çalışmalarda vurgulanmış ve bu özellik *karışma* veya *nöbetleşme* olarak ele alınmıştır (Gemalmaz 1995; Özkan, 2019 vb.).

(14) *Kızkardeşim çorap örmää biler.*

kız kardeş-İYE3TK çorap ör-AE bil-GNZ.3TK

‘Kız kardeşim çorap örmeyi bilir.’ (Baboglu ve Baboglu, 1999, s.96)

(14)’te [*çorap örmää*] ad işlevli bir bağımlı cümledir. Temel cümlenin yöneticisi *bil-* ‘bilmek’ eylemidir. Bu örnek bağlamında *bil-* eyleminin istem kuramına göre *bilen* ve *bilinen* şeklinde iki tane zorunlu üyesi vardır. Burada *bilen*, *kızkardeşim*, *bilinen* ise *çorap örmää*’dir. Bu üyelerin anlamsal rolleri şöyledir: *Kızkardeşim*^{edici} [*çorap örmää*]_{konu} *biler.*

Bil- eyleminin yönelme durumuyla çekimlenmiş bir ad-eylemle kullanılması Gagavuzca için tipik bir özelliktir. Buna benzer yapılarla, Gagavuzca dışında Türkçenin başka değişkelerinde de rastlanmaktadır. Bu bağlamda, Rentzsch, Batı Rumeli’nin Vidin ağızında da *bil-* eyleminin bazen yönelme durumunda bir ad-eylemle birleştirildiğine değinmiş ve yönelme durumu kullanma eğiliminin Batı Rumeli ağızlarında çok kuvvetli olduğunu, hâttâ bazen aslında özne işlevini gören ad-eylemin bile yönelme durumunda ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır: Batı Rumeli, Adakale ağızı *Soylemege işime gelmez* ‘Söylemek işime gelmez’ (2014, s. 56-59). Bu tip ayrımlar dil ilişkileriyle de açıklanmaktadır. Örneğin, Balkan yarımadasında konuşulup temas dili olarak kabul edilen Bulgarcanın hem Gagavuzcayla hem de Vidin ağızıyla yakın bir ilişki içinde olması ve Bulgarcada da mastarın kaybolup yerini bitimli şekillerle bırakması bu ilişkiyi desteklemektedir. Basit bir karşılaştırmayla Türkçede

gitmek istiyorum şeklindeki mastarlı yapının Gagavuzca ve Bulgarcadaki yapılanmasını görelim:

- (15) Gag. *İsteerim* *gideyim.*
 İste-ŞZ.1TK git-GÖN.1TK
 Bulg. *İskam* *da* *otida.*
 iste-1TK da git-1TK

‘Gitmek istiyorum’ (Appel ve Musysken, 2005, s. 155-156).

Görüldüğü gibi (15)’te hem Gagavuzcada hem Bulgarcada iki bitimli yapı yan yana gelmiştir. Bulgarcada ilaveten bitimli yapılar arasında *da* parçacığı kullanılmış ve bu parçacık bağımlı cümleyi temel cümleye bağlama işlevini üstlenmiştir.

- (16) *Yataceykan unutma şükür etmää geçmiş gün için.*
 Yat-GEL.3TK-ULÇ unut-OLZ.EMR.2TK
 şükür et-AE geç-ORT gün için

‘Yatacarken geçmiş gün için şükretmeyi unutma.’ (Kopuşçu ve Kopuşçu, 2015, s. 29)

Birden fazla bağımlı cümle barındıran (16)’da temel cümle yüklemi *unutma*’dır. [Yataceykan] belirteç işlevli bir bağımlı cümle, [şükür etmää geçmiş gün için] ad işlevli bir bağımlı cümledir. Bağımlı cümleleri yöneten *unut-* eyleminin üye yapısını görelim:

- [Yataceykan]_{eklenli} unutma [şükür etmää]_{tümleç} [geçmiş gün için]_{eklenli}

Yukarıda *yataceykan* ve *geçmiş gün için*, temel cümlelerin eklenti üyeleridir. Eklenti üyelerini cümleden çıkardığımızda cümle dil bilgisel olmaya devam eder. Bununla beraber *şükür etmää* tümleçtir, yani cümlelerin zorunlu üyesidir. Tümleci cümleden çıkardığımızda cümle, dil bilgisi dışı olur: **Yataceykan unutma geçmiş gün için*. Dolayısıyla *unut-* eyleminin *unutan* (sen) ve *unutulan* (şükretmek) şeklinde iki zorunlu istemi vardır. Türkçedeki *şükretmeyi unutmaya* yapısına karşılık Gagavuzcada *şükür etmää* mastar olarak kullanılmış ve işlevsel olarak cümlelerin nesnesi görevini üstlenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, Gagavuzcada belirtme ve yönelme durumlarının işaretlenmesinde görülen istem yapısına dayalı farklılıkları ele almaktadır. Gagavuzcada belirtme yerine yönelme, yönelme yerine belirtme durumu kullanılması Gagavuzca için çok tipik bir biçim-söz dizim özelliğidir. Nitekim bu özelliğe Gagavuzcaya dair dil bilgisi araştırmalarında değinilmiştir (Özkan, 1995; 2019; Arı Özdemir, 2012; Karabulut ve Arı Özdemir, 2017; Özakdağ, 2016). Bunlar genellikle durum ekleri arasındaki görev değişikliği olarak ele alınmış

ve Gagavuzcada durum ekleri arasındaki görev değişikliğinin neredeyse bütün durum ekleri için geçerli olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada farklı olarak belirtme ve yönelme durumu arasındaki istem değişimi dil ilişkileri açısından ele alınmıştır. Örneğin incelenen Gagavuzca malzemede *üüret-* “öğretmek, tembihlemek” ve *acı-* ‘birine acımak, merhamet etmek’ eylemlerinin tamlayıcılarına belirtme durumu yüklediği görülmüştür. Burada Rusçanın etkisi olduğu düşünülmektedir.

- (17) Gag. *Da çocuk genä unuttu, nicä üüretti onu yabani* (Kopuşçu, 2016, s. 35)

T. *Çocuk yine kurdun ona öğrettiklerini unuttu.*

Rus. *Rebenok снова забил то, чему научило ego dikoye jivotnoye.*

Çocuk yine unutt-GGZ.3TK bağ. nice öğret-GGZ.3TK BEL
yabani hayvan

- (18) Gag. *Benim ihtâr canımı acı* (Baboglu, 1969, s. 25)

T. *Benim ihtiyar canıma merhamet et.*

Rus. *Poščadi moyu staruyu duşu.*

Bağışla-EMR.2TK ben-İLG yaşlı can-BEL

(17) ve (18) örneklerinin Rusça notasyonundan da takip edileceği üzere Rusçada da *öğret-* ve *acı-* eylemlerinin belirtme durumunda bir tümleş istediği anlaşılmaktadır. Bu da Gagavuzcanın belirtme ve yönelme arasındaki istem değişiminde Rusçanın etkisi olduğu görüşünü doğrulamaktadır.

Güçlü bir şekilde başka bir dilin egemenliği altında kalmış küçük Türk dilleri yüksek kopyalama eğilimi gösterirler. Ancak bu, her zaman kod değişimine ve kaybına neden olmaz. Kod değişiminin belirleyici faktörleri toplumsal ve politik niteliktedir. Eğer toplumsal ve politik baskı egemen bir koda karşı olumsuz tutumlara yol açarsa konuşurlar bunu çocuklarına aktarmamaya karar verebilirler, çocuklar da bunu eksik edinir ve en iyi ihtimalle kısmi konuşurlar olarak büyürler (Johanson, 2023, s. 2-3).

Hint-Avrupa dillerinden güçlü bir şekilde etkilenmiş olan pek çok Türk dili değişkesi yüksek kopyalama kodlarına örnek teşkil eder: Litvanya ve Ukrayna’daki Karaimce, Moldova ve çevresindeki Gagavuzca, Azerice, Halaçça ve İran’da konuşulan diğer Türk dilleri, Çin’in batısında Salarca ve Sarı Uyurca gibi. Bunlar coğrafi olarak periferik Türk dilleridir. Genetik ve tipolojik açıdan, farklı dillerden kod kopyalama yoluyla yüksek derecede sapmalar gösterirler. (Johanson, 2002, s. 258). Gagavuzcadaki sapmalar büyük oranda söz dizimsel düzeydedir. Belirtme ve yönelme durumu arasındaki istem değişimi de söz dizimsel kopyalamanın bir parçasıdır. Spesifik olarak, baskın ve

prestijli durumdaki dilin bütün özellikleri değil yalnızca belirli bir söz dizimsel özelliği benimsendiği için bunlar Johanson'un *kod kopyalama* modeline göre *seçilmiş kopyalardır*. Gagavuzcada istem değişiminde yaygın bir şekilde görülen yönelme yerine belirtme, belirtme yerine yönelme durumu işaretlenmesi Rusça, Bulgarca ve Rumence gibi Hint-Avrupa dillerinin etkisi altında gelişmiş bir örüntüdür.

Etik Komite Onayı Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Çıkar Çatışması Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek ve Teşekkür Bu makale, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 1002- A Hızlı Destek Modülü kapsamında 223K255 numaralı Gagavuz Türkçesinde Ad İşlevli Bağımlı Cümleler başlıklı projenin bir çıktısıdır.

Ethical Committee Approval Ethical committee approval is not required for this research.

Conflicts of Interest The author declares no conflicts of interest in this study.

Funding and Acknowledgments This article is an output of the project titled Subordinate Clauses with Nominal Function in Gagauz Turkish, under the (1002- A Short term Support Module) Grant Number 223K255 by Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK).

Kısaltmalar ve Özel Dil Bilgisi İşaretlemeleri

2TK	2. tekil kişi
3ÇK	3. çoğul kişi
AE	ad-eylem
ARÇ	araç durumu
AYR	ayrılma durumu
bağ.	bağlaç
BEL	belirtme durumu
ÇK	çokluk eki
EKE	ek-eylem
EMR	emir kipi
Gag.	Gagavuzca
GEL	gelecek zaman

GGZ	görülen geçmiş zaman
GNZ	geniş zaman
GÖN	gönüllülük kipi
İLG	ilgi durumu
İYE	iyelik eki
KAN	kanıtsallık
OLZ	olumsuzluk
ORT	ortaç
ÖYN	özne-yüklem-nesne
Rus.	Rusça
ŞRT	şart kipi
ŞZ	şimdiki zaman
T.	Türkçe / Türkiye Türkçesi
ULÇ	ulaç
YÖN	yönelme durumu

Kaynakça

- Appel, R. ve Muysken, P. (2005). *Language contact and bilingualism*. Amsterdam University.
- Arı Özdemir, T. (2012). *Gagauz Türkçesinde istem* (Tez No. 323625) [Yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın Özkan, I. (2018). *Evensel dilbilgisi ve Türkçede istem*. Grafiker.
- Baboglu, N. (1969). *Gagauz folkloru*. Gagauz Yeri Bilim Araştırmaları Merkezi.
- Baboglu, N. İ. ve Baboglu, İ. İ. (1999). *Gagauzçanın gramatikası*. Ştiința.
- Doerfer, G. (1959). Das Gagausische. J. Deny, K. Grønbech ve L. Bazin (Ed.), *Philologiae Turcicae fundamenta* içinde (Cilt 1, s. 260–271). Steiner.
- Doğan, N. (2011). *Türkiye Türkçesi fiillerinde isteme göre anlam değişiklikleri* (Tez No. 300501) [Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erdem, M. (2004). Türkmen Türkçesinde mental fiillerin isteme göre anlam değişimleri. *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı bildirileri I* içinde (s. 939–950). Türk Dil Kurumu.
- Erdem, M. (2006). Türkçede gramatikal ilişkiler ve anlamsal roller. *Büyük Türk Dili Kurultayı bildirileri* içinde (s. 523–529). Bilkent Üniversitesi.
- Erdem, M. (2015). Türk dillerinde belirtme-yönelme durum eki değişmesi: bir değerlendirme. *Türkbilig*, 30, 167–186.
- Gagoğuz (2001). Padişanın karısı için. *Gagoğuz Kültür Sanat Dergisi*, 3(14), 24.

- Gaydarci, G. A. vd. (1991). *Gagauz Türkçesinin sözlüğü* (İ. Kaynak ve M. Doğru, Çev.). Kültür Bakanlığı.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum ili ağızları (İnceleme – metinler – sözlük ve dizinler)* (Cilt 2). Türk Dil Kurumu.
- Grossman, E. ve Witzlack-Makarevich, A. (2019). Valency and transitivity in contact: An overview. *Journal of Language Contact*, 12(1), 1–26.
- Guboglo, M. N. (2018). Gagauzların etnik aidiyeti (B. Hünerli, Çev.). *Türük: Uluslararası dil, edebiyat ve halkbilimi araştırmaları dergisi*, 12, 67–78.
- Güngör, H. ve Argunşah, M. (1991). *Gagauz Türkleri: Tarih, dil, folklor ve halk edebiyatı*. Kültür Bakanlığı.
- Johanson, L. (2002). Do languages die of ‘structuritis’? On the role of code-copying in language endangerment. *Rivista di Linguistica*, 14(2), 249–270.
- Johanson, L. (2013). *Structural factors in Turkic language contact* (V. Karam, Çev.). Routledge.
- Johanson, L. (2018). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler* (N. Demir, Çev.). Türk Dil Kurumu.
- Johanson, L. (2023). Documentation of Turkic in comparative linguistics. *jofEL*, 13(23), 1–6.
- Karabulut, F. ve Arı Özdemir, T. (2017). İstem ve istem analizi: Gagauz Türkçesi ve Türkiye Türkçesi karşılaştırmalı bir çalışma. *Dil Araştırmaları*, 11(21), 91–112.
- Karaca, O. S. (2011). *Kazak Türkçesinde fül istemleri*. Kesit.
- Kopuşçu, İ. S. ve Kopuşçu, V. (2015). *Dua kıyadı uşaklara deyni: Gagauz dilindä*. Aydınlık CT.
- Kopuşçu, V. (2016). *Gagauz çocu u oğlan. Oğlan masal okuyêr-1*. Aydınlık CT.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge.
- Kowalski, T. (1931). Kuzey-doğu Bulgaristan Türkleri ve Türk dili (Ö. F. Akün, Çev.). *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 3(3-4), 477–500.
- Kuribayashi, Y. (2000). Dative marking in Gagauz. *Studies on Turkish and Turkic Languages*, 46, 229–240.
- Menz, A. (1999). *Gagausische Syntax: Eine Studie zum kontaktinduzierten Sprachwandel* (Turcologica, 41). Harrassowitz.
- Menz, A. (2001). Gagauz right-branching propositions introduced by the element ani. *Turkic Languages*, 5, 234-244.
- Menz, A. (2003). Slav dillerinin Gagauzcaya etkisi. *bilig*, 24, 23–44.
- Menz, A. (2006). On complex sentences in Gagauz. H. Boeschoten ve L. Johanson (Ed.), *Turkic languages in contact* içinde (s.139-151). Harrassowitz.
- Moşkov, V. A. (2020). *Türk boylarının halk edebiyatından örnekler: X. bölüm Besarabya Gagauzlarının ağızları* (T. Çulha ve M. Duranlı, Haz.), Türk Dil Kurumu.

- Nayır, Y. N. (1936). *Balkanlar ve Türklük*. Ulus.
- Özakdağ, N. (2016). Gagauz Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalarda karşılaşılan bazı sorunlar. M. Şahingöz ve A. Alp (Ed.), *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar* içinde (s. 195–210).
- Özkan, N. (1995). Uygur Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde hâl ekleri görev değişikliği. *Tuncer Gülensoy Armağanı* içinde (s. 299–317). Bizim Gençlik.
- Özkan, N. (2019). *Gagavuz Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu.
- Pees, C. (1894). Christliche Türken oder türkische Christen? *Österreichische Monatsschrift für den Orient*, 20, 80–91.
- Pokrovskaya, L. A. (1964). *Grammatika gagauzskogo yazıka: Fonetika i morfologiya*. Nauka.
- Rentzsch, J. (2014). Batı Rumeli Türkçesinde yardımcı yapılar. *Beder Journal of Humanities*, 4(2), 52–68.
- Stachowski, M. (2016). Case shifts and case syncretism in Gagauz in the context of Bulgarian pattern. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 26(2), 265–275.
- Tadmor, U. (2009). Loanwords in the world's languages: Findings and results. M. Haspelmath ve U. Tadmor (Ed.), *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook* içinde (s. 55–75). Mouton de Gruyter.
- Tanasoglu, D. (2000). Uzun Kervan. *Gagoğuz*, 11, 13–16.
- Tesnière, L. (1959). *Éléments de Syntaxe Structurale*. Klincksieck.
- Thomason, S. G. (2001). *Language contact: An introduction*. Edinburgh University Press.
- Tomić, O. M. (2006). *Balkan Sprachbund morpho-syntactic features*. Springer.
- Uğurlu, M. (2001). Türk lehçelerinin aktarımında valenz sözlüklerinin önemi. N. Demir ve E. Yılmaz (Ed.), *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu bildirileri, 20-23 Mayıs 1999* içinde (s. 197–206). Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Ulutaş, İ. (2004). *Relative clauses in Gagauz syntax*. Isis.
- Vasilioglu, K. (1997). *Benim ilk kiyadım*. Ştiința.

Extended Summary

The subject of this study is the differing valency structures in Gagauz, specifically in relation to accusative and dative case marking. Valency, in linguistic terms, refers to the syntactic relationship in which a head, typically a verb, governs the dependent elements by assigning them grammatical case. It is a fundamental concept in grammar that analyzes the internal structure of verbs, focusing on the number and type of arguments they require or allow, as well as the adjuncts that may be associated with them. Each verb possesses a specific valency, which determines the syntactic configuration of the sentence in which it occurs. The concept encompasses both obligatory elements, known as core arguments, and optional elements, referred to as adjuncts. Valency change is usually treated as a lexical phenomenon resulting from a change in the argument structure of a verb, or as a context-conditional variation resulting from the placement of a verb in a particular syntactic structure. In this study, valency alternation is analyzed from the perspective of language contact, with a specific focus on the alternation of case marking in Gagauz—namely, the use of accusative in contexts where dative is expected and the use of dative where accusative would normally appear. This phenomenon is considered within the broader framework of morphosyntactic changes influenced by contact with other languages.

In Gagauz, the alternation between accusative and dative case markers is a frequently observed phenomenon in the syntax of the language. Traditionally, researchers have explained this alternation as a functional shift between case suffixes. The reason for this shift is often attributed to the archaic characteristics preserved by Gagauz throughout its historical development. However, unlike previous approaches that focus on internal language development, this study evaluates the issue through the lens of interlinguistic influence, specifically adopting an approach grounded in language contact theory.

The theoretical framework of this study is based on Johanson's model of code copying, a widely accepted model in contact linguistics. According to Johanson (2007: 24), code copying consists of two main dimensions. The first dimension involves the influence of a socially and politically dominant language upon a less dominant language. The second dimension considers the inverse influence, in which the less dominant language exerts some degree of influence on the more dominant one.

If we consider this in terms of Gagauz language, the dominant languages are the languages used by Slavic peoples such as Bulgarians, Romanians and Russians, with whom Gagauzians have historically lived together. The fact that Gagauzians have shared the same geography with the Slavic peoples for centuries has enabled them to have linguistic interaction with them as well as historical, social, cultural and political relations. The influence of Slavic languages on Gagauz is very clear. The influence of Slavic languages on Gagauz is evident at various levels of linguistic structure, including the lexicon, phonology, morphology, and syntax. Menz even states that the Slavic influence is more evident at the syntactic level and that Gagauz has developed a number of copied features at the syntactic level (2001: 235). As a matter of fact, in this study, it is concluded that the differentiation of the intention found in Gagauz in terms

of dative and accusative marking is a typical example of morpho-syntactic copying. In addition, here, these copies are characterized as selective copies. This is because Gagauz, despite being an Oghuz variant, has developed syntactic features different from Turkish due to its use in regions where Slavic languages are more prestigious and dominant. Therefore, in this study, it is planned to draw attention to the different types of claim structures in Gagauz in terms of dative and accusative marking and to discuss these differences in terms of language contacts.

Several other Turkic language varieties, such as Karaim, Gagauz and Khalaj, which have been heavily influenced by Indo-European languages, are examples of languages with high code-copying characteristics. As a result of intensive contact, these languages show significant deviations from the basic features of Turkic languages, both genetically and typologically. In Gagauz, for example, these deviations are particularly noticeable at the syntactic level.

The alternation between accusative and dative in valency structures is part of this broader pattern of syntactic copying. More specifically, because only certain syntactic features of the dominant language are adopted—rather than a full replication of its grammar—these represent selective copies, as defined in Johanson’s framework. The prevalence in Gagauz of accusative marking in contexts that typically require dative marking (and vice versa) can thus be interpreted as a syntactic pattern that has developed under the influence of dominant and prestigious Indo-European languages, such as Russian, Bulgarian, and Romanian.

